

УДК 373.5.015.31:001.891

НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА В МАЛІЙ АКАДЕМІЇ НАУК ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ**О.А.Малінковська**

Анотація. У статті розглянуто одну з ефективних форм розвитку творчого потенціалу та інтелектуальних здібностей учнів старших класів – залучення до науково-дослідної роботи в секціях Малої академії наук України.

Ключові слова: розвиток творчого потенціалу, учні старших класів, науково-дослідна робота, Мала академія наук України.

Аннотация. В статье рассмотрена одна из эффективных форм развития творческого потенциала и интеллектуальных способностей учащихся старших классов – привлечение к научно-исследовательской работе в секциях Малой академии наук Украины.

Ключевые слова: развитие творческого потенциала, ученики старших классов, научно-исследовательская работа, Малая академия наук Украины.

Summary. The article deals with one of the effective forms of development of creative potential and intellectual abilities of senior pupils – inclusion in to scientific researches in work shops of Minor Academy of Sciences of Ukraine.

Keywords: development of creative potential, senior pupils, scientific researches, Minor Academy of Sciences of Ukraine.

Постановка проблеми. Людство завжди прагнуло пізнавати та перетворювати світ шляхом вивчення та пояснення природи речей і явищ. Утім, спроможність вивчати та пояснювати факти, явища, події, що відбуваються в довколишньому світі, мають не всі представники людської цивілізації. Для цього потрібна – як мінімум – здатність висувати власні версії про те, що відбувається навколо, та шукати логічні пояснення цих процесів. На це спроможні люди творчі, з яких і складається інтелектуальна еліта людства, адже вони спроможні мислититадіяти нестандартно, тим самим просуваючи уперед науку, рухаючи технічний прогрес, розвиваючи культуру та економіку. Але творчість теж не з'являється на порожньому місці: стимулювати цього роду активність потрібно з дитинства. Важливо забезпечити умови, в яких здібні дітмогли б виявити самостійність мислення, незалежність та реалізувати своє право бути унікальними. Такі умови можуть бути створені в установах позашкільної освіти, які стають середовищем стимулювання та розвитку креативного мислення дитини, реалізації її інтелектуального потенціалу.

Призначення установ позашкільної освіти – відповідно до суспільного замовлення та освітньої політики держави – у створенні психолого-педагогічних умов для повноцінного творчого, інтелектуального, духовного розвитку особистості; підвищення її мотивації до пізнання; задоволення освітніх потреб дитини через її залучення до свідомої та систематичної наукової, мистецької, трудової діяльності, зокрема пошукової, дослідницької та експериментальної [1].

Пошукові, науково-дослідницькі та експериментальні освітні проекти, у яких беруть участь учні старших класів та вихованці позашкільних навчальних закладів, – надійний спосіб пізнання кожним старшокласником своїх творчих можливостей, розвитку інтелектуальних здібностей, формування індивідуального стилю пізнавальної діяльності, а досить часто – і професійного самовизначення. На державному рівні створено цілий комплекс науково-методичних, організаційних, економічних заходів, які покликані активно залучати дітей старшого шкільного віку до пошукової та дослідницької діяльності. Та на жаль, не завжди учні отримують науково-методичну допомогу на належному рівні, тому що не всі педагоги обізнані з ефективними методами та формами роботи з обдарованими старшокласниками, що зумовлює не тільки падіння інтересу до науково-дослідницької діяльності загалом, а й зокрема, зниження мотивації до творення чогось нового. Названа суперечність і зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Практичні результати взаємодії педагога та вихованця, основані на вільному виборі ними форм і засобів пошукової діяльності, яка сприяє розвитку творчого потенціалу учнів старших класів через науково-дослідну роботу, можемо оцінити на прикладі діяльності секцій Малої академії наук України (МАН).

Метою статті є обґрунтування такого способу розвитку творчого потенціалу школярів, як наукова діяльність Малої академії наук.

Огляд досліджень і публікацій. Проблему розвитку творчого потенціалу особистості розробляли Л. Виготський, В. Дружинін, В. Кліменко, І.Я.Лернер. Про творчість як специфічний вид людської діяльності писали В. Давидов, М. Валлах, Л. Коган, О. Матюшкін, Я.Пономарьов. Педагогічний аспект формування творчої особистості висвітлено в працях Дж.Гілфорда. Цілий ряд досліджень присвячено умовам зародження творчої активності в процесі шкільного навчання, а також засобам та методам розвитку творчих задатків особистості (В.Д.Богоявленська, С.Н.Бондаренко).

Питання дослідницької діяльності старшокласників вивчали В.Алфімов, О.Губенко, Л.Ковбасенко, О.Микитюк, В.Моляко, І.Нікітіна, В.Паламарчук, В.Роменець, О.Савенкова, А.Сологуб, Ю.Тамберг та інших. Вітчизняні та зарубіжні вчені пропонують класифікації науково-дослідницьких умінь особистості, моделюють педагогічні умови їх формування, вдосконалюють традиційні форми та методи наукового пошуку, розробляють модернізовані навчальні програми дослідної діяльності. Вивченням ролі позашкільних навчальних закладів у формуванні творчої особистості, розвитку її креативного мислення займаються В.Вербицький, Л.Ковбасенко, В.Мачуський, Г.Пустовіт, А.Сиротенко, Т.Суценко. Учені розробили методологічну основу позашкільної освіти, запропонували актуальну тематику навчальних курсів та прогресивні технології розвитку творчих здібностей вихованців позашкільних навчальних закладів. Але проблема розвитку творчої активності старшокласників через науковий пошук в умовах стрімкого розвитку технологій та глобалізації суспільства потребує деталізації та подальшого вивчення.

Виклад основного змісту статті. Одним із стратегічних завдань системи освіти в сучасних умовах є формування особистості, що орієнтована на безперервний саморозвиток, визнає пріоритет загальнолюдських цінностей, здатна забезпечити своєю діяльністю сталий розвиток людства в майбутньому. Це під силу тим, хто досяг високого рівня інтелектуальної культури, тобто особистостям з високим творчим потенціалом. Під творчим потенціалом розуміють приховані можливості у розв'язанні спроектованих завдань, що спочатку розвиваються, нагромаджуються, а потім реалізуються у творчій діяльності.

Ю.Гіппенрейтер підкреслює, що дитина обдарована від природи, у неї сильна потреба зростати та розвиватися, вона мріє та хоче вчитися; вона завзята, зосереджена, зачарована світлом; вона безпосередня та емоційна, тому успіх місії педагогів та батьків залежить від того, наскільки вони розуміють і враховують природу дітей [4]. А.Маслоу акцентує увагу на тому, що вчитель і культура за великим рахунком не створюють людину, тобто не мають змоги змусити її творити або народити здатність бути допитливою. Вони можуть лише створити сприятливі умови, спонукати та допомогти тому «таємному», що існує в людині, стати реальним, дієвим, актуальним. Тобто допомогти усвідомити свої здібності та особистісні якості, необхідні для самореалізації [5]. Глобальне завдання навчання та виховання полягає в розробці такої стратегії організації життя людини, що давала б змогу досягнути творчих вершин [2].

Останнім часом посилюється увага до пошуку шляхів стимулювання творчого потенціалу учнів старших класів. Але відомо, що процес реалізації такого потенціалу безпосередньо залежить від особистісних чеснот, зокрема таких, як працелюбство, наполегливість, воля, прагнення реалізувати задумане та ін.

Зростання творчого потенціалу можна охарактеризувати як процес прогресивних змін, що відображаються в кількісних, якісних та структурних перетвореннях особистості старшого школяра, як керований розвиток творчих здібностей дитини шляхом пробудження інтересу до діяльності зі створення чогось нового, оволодіння способами нестандартного отримання знань, формуванням індивідуального стилю креативної поведінки. Особливо актуальними є питання вдосконалення форм та методів роботи з учнями старших класів, тому що саме у старшому шкільному віці активізується інтелект, відбувається становлення наукового світогляду та професійне самовизначення.

Однією з форм розвитку творчого потенціалу та інтелектуальних здібностей учнів старших класів є залучення до роботи Малої академії наук України (МАН).

МАН – загальнодержавний науковий проект, освітня система, яка забезпечує організацію та координацію науково-дослідницької діяльності учнів, створює умови для їх інтелектуального, духовного, творчого розвитку, а також професійного самовизначення, сприяє нарощуванню наукового потенціалу країни.

Сьогодні педагогічні працівники академії навчають та виховують професійно орієнтованих, озброєних відповідним науковим, дослідницьким інструментарієм старшокласників, які вже усвідомлюють своє призначення, наукове покликання та вступають до вищих навчальних закладів, чітко розуміючи, у якій галузі вони хочуть працювати.

Результатом роботи учнів старших класів у секціях МАН є написання науково-дослідницької роботи, результати якої вони представляють на наукових конференціях, колоквиумах, захищають під

час конкурсу-захисту.

Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідних робіт учнів-членів Малої академії наук є одним із провідних заходів МАН. Основне завдання конкурсу – виявлення та підтримка обдарованих дітей, залучення інтелектуально й творчо обдарованих старшокласників до наукової та експериментальної роботи, виховання в них самостійності, наполегливості, вміння формулювати й обстоювати власну думку.

Пошукова діяльність – це вища форма самоосвітньої діяльності школяра. У психолого-педагогічній літературі її традиційно розглядають як:

- процес залучення особистості до самостійного збирання та дослідження інформації, формування на цій основі міцних знань, умінь, навичок пізнавальної та творчої діяльності;
- дієвий засіб підвищення якості та ефективності знань та умінь, складна динамічна система, що є результатом емоційно-вольових та інтелектуальних зусиль особистості, спрямованих на пошук сутності природи речей і їх причинно-наслідкових зв'язків;
- співробітництво та співтворчість педагога та вихованця, побудовані на визнанні особистості дитини, її інтересу до пізнавальної та творчої діяльності, а також на взаємній зацікавленості в спільному успіху та результатах цієї діяльності.

Робота в МАН враховує індивідуальні інтереси та творчий потенціал кожної дитини. Такий вид діяльності можна вважати найбільш ефективним у контексті переходу від навчальної діяльності до науково-дослідної, тому що він, спираючись на здобуті раніше знання, містить у собі майже всі компоненти наукового пошуку та створення нового продукту з ознаками дослідницької роботи, розвиває навички й уміння для подальшої наукової діяльності [9].

Процес систематичної пошукової та дослідницької роботи в МАН допомагає сформувати в учнів важливі дослідницькі вміння:

- практичні (використання навчальної, довідкової та додаткової літератури, добір матеріалу для експерименту, оформлення результатів дослідження тощо);
- інтелектуальні (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та систематизація, встановлення причинно-наслідкових зв'язків та ін.).

Наприклад, у ході роботи над проектом старшокласники знайомляться з такими категоріями, як об'єкт та предмет наукової роботи, актуальність та новизна досліджуваної теми, практичне значення результатів розвідки, а також формулюють тези, готують презентації тощо.

Учні старших класів вчать самоорганізації та самоконтролю через планування власної проблемно-пошукової діяльності, розвивають позитивну самооцінку, здобувають навички раціонального використання часу й засобів діяльності, перевірки отриманих результатів, отримують досвід роботи зі значними масивами інформації.

Крім того, в секціях МАН юнаки та дівчата працюють у співпраці з науковим керівником. Під час індивідуальних занять він допомагає старшокласнику створити власний освітній продукт, який у подальшому матиме практичне застосування. Основне завдання керівника науково-дослідної роботи – поступово формувати навички інтелектуальної праці в юних науковців, а саме: сприймати, узагальнювати, систематизувати, критично осмислювати та творчо переробляти інформацію. Педагог навчає старшокласника-дослідника аналізувати та виправляти власні помилки, акцентує увагу на найефективніших шляхах виконання дослідження.

Важливо, що домінуючу роль відіграє позитивна мотивація творчої діяльності, крім того, формується усвідомлення значення потреби у створенні нового, мотивів, цілей, що в подальшому супроводжуватимуть розвиток особистості. Названі процеси, відбуваючись у свідомості, впливають і на психіку дитини: формується характер, емоційно-вольова саморегуляція, кристалізується почуття власної відповідальності за свою роботу, розвивається самосвідомість тощо. Триває постійне зростання креативного потенціалу, втілене в бажанні систематично здобувати нові знання, уміння та навички, творчо їх використовувати, досліджувати, експериментувати. Все це в подальшому виявляється у самопізнанні, самооцінці, самоорганізації, прагненні до самореалізації та самовдосконалення, сприяє визначенню майбутньої спеціалізації, дозволяє практично підготуватися до умов подальшого університетського навчання.

Висновок. Отже, науково-дослідницькі проекти, в яких беруть участь учні старших класів у секціях МАН – це надійний шлях пізнання своїх творчих можливостей та плідного розвитку інтелектуальних здібностей. Активне залучення дітей старшого шкільного віку до наукового пошуку та експериментів призводить до розширення мережі учнівських наукових товариств, координує їхню співпрацю з вищими навчальними закладами та науковими установами, усе це сприяє виконанню соціального замовлення суспільства – формуванню конкурентоспроможного випускника загальноосвітньої школи, орієнтованого на навчання упродовж життя.

Література

1. Закон України "Про позашкільну освіту" // Позашкільна освіта в Україні (нормативно-правові акти). – К.: НЕНЦ, 2002. – С. 3-32.
2. Бодалев А.А., Рудкевич Л.А. Как становятся великими или выдающимися? / А. Бодалев– М., 1997.
3. Гаврилюк В.Ю. Теоретичні аспекти формування творчої активності старшокласників у позашкільних навчальних закладах у процесі пошукової та дослідницької діяльності – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vvypysku/1/statti/2gavrulyuk/2gavrulyuk.htm.
4. Гиппенрейтер, Ю. Б. Продолжаем общаться с ребенком. Так? / Ю.Гиппенрейтер– Москва: АСТ, 2008-2009. – 256 с.
5. Джежеря О.О. Науково-дослідницька робота учнів : [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/naukovo-doslidnitska-robota-uchniv.html>.
6. Колінець Г.Г. Формування дослідницьких здібностей у старшокласників / Г.Колінець // Обдарована дитина. – 1999. – № 5. – С.12.
7. Концепція позашкільної освіти й виховання // Інформ. зб. М-ва освіти України. – 1996. – No 7. – С. 22-32.
8. Маслоу А. Психология бытия / А.Маслоу: пер. с англ. – М., 1997.
9. Позняк Т.М. Розвиток творчих здібностей дитини – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/Soc...94/Pozn.pdf.
10. Уйсімбаєва Н. Науково-дослідна діяльність майбутнього фахівця – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/
11. Формування творчої особистості як наукова проблема – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-referat.com>.
12. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. — 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 310 с.